

LJUSMÅLAREN FRÅN BOHUSLÄN

SOM INLEDNING TILL denna text om Carl Wilhelmson, låt oss utgå från ett tidigt självporträtt, utfört i boktryckarstaden Leipzig 1888 och senare förvärvat av Göteborgs konstmuseum. Mellan detta och det sena självporträttet från 1927, som får bilda slutvinjett, har närmare 40 år förflutit. Den rika produktion som ryms däremellan, omfattar inte så många självporträtt, men desto fler glimtar från ett rikt och mångskiftande konstnärskap. För att återgå till det tidiga självporträttet lär konstnären själv ha blivit förskräckt när han vid ett besök på Göteborgs konstmuseum fick se det hänga framme i samlingarna. Vad var det i den spända, nästan hotfulla blicken hos den unge Valandseleven som skrämde honom? Porträttet tillkom i en brytningstid, då Wilhelmson just givit sig ut i världen för studier och arbete. Resan hade möjliggjorts med hjälp av ett stipendium och tack vare rekommendationer från hans båda lärare, Carl Larsson vid Valand och Reinhold Callmänder, vars kvällskurser i ornamentmålning han följt under två års tid vid Slöjdföreningens skola. Till Göteborg hade han för övrigt anlänt redan som 15-åring då han 1881 fått börja sin litografutbildning hos firman Meyer & Köster. Resan gick till Leipzig där Wilhelmson fortsatte sin litografpraktik under ett års tid och därefter reste han till Paris för att bedriva målarstudier. På dagtid arbetade han som litograf och reklamtecknare och var därigenom en av de få konstnärer som kunde bedriva sina studier utan stöd hemifrån eller från mecenater. Man kan säga att Carl Wilhelmson gick emot strömmen eftersom han kom till Paris först 1890, vid en tidpunkt då de flesta av de äldre konstnärerna redan återvänt till hemlandet för att måla i nationell anda.

Målarstudierna bedrevs vid Académie Julian och i ett brev från skolans föreståndare Jules Lefebvre intygas att Wilhelmson "arbetat regelbundet och med mycken flit" bedrivit sina konststudier under åren 1891 – 96. "Genom sin ihärdiga iver, hjälpt av anmärkningsvärd skicklighet, har herr Wilhelmson gjort snabba och uppriktiga framsteg", intygar Lefebvre.¹ Académie Julian var en så kallad öppen skola där man tog emot runt 600 elever av skilda nationaliteter som var utspridda på olika ateljéer i staden. Bland Wilhelmsons övriga lärare märks salongsmålarna A. J. Dagnan-Bouveret och Tony Robert-Fleury. Några modellstudier utförda vid skolan finns bevarade och två av dessa, *Modellstudie* från 1892 samt *Studie av naken manlig modell* från 1895, visar vilka framsteg Wilhelmson gjort under Parisåren. Han levde ett strävsamt liv och något utsvävande nöjesliv var sällan aktuellt för hans del. Till hans närmaste

1. Intyg från Jules Lefebvre, Paris 24.3.1896, Konstakademiens arkiv.

2. Kondoleansbrev från Ärkebiskopen Nathan Söderblom till Berta Wilhelmson, Uppsala, 5.10.1928, Konstakademiens arkiv. Axel Romdahl 1938, s. 55.

3. Avskrift av brev från Carl Wilhelmson till Johan Ericson, 18.9.1894, Konstabiblioteket, Nationalmuseum.

Fiskarkvinnor bindande nät, 1894

kamratumgänge hörde efter 1893 Olof Sager-Nelson och sedan också Ivan Aguéli. Han var en ofta sedd gäst i den i Paris utkanter belägna Svenska Kyrkan där Nathan Söderblom var församlingspräst. Första gången de möttes var en majdag 1894 i Paris. Vid Carl Wilhelmsons död långt senare, skrev ärkebiskopen Söderblom ett kondoleansbrev till fru Berta Wilhelmson ur vilket följande ord är hämtade:

”Denna härdiga asketiska gestalt från Västkusten lärde mig egentligen först allvaret i konstnärens arbete. På den tiden regerade i Sverige en förklarlig opposition, som egentligen ringaktade alla dem, som arbetade utomlands. Man skulle vara så nationell. Jag frågade en gång Eder make varför han, som hade själen full av hårda västkustansikten, saltstänk och granitklippor inte stannade hemma, utan for ut till Paris. ‘Här har du väl ingenting att lära?’ Han svarade: ‘Jo, vi behöva komma hit för att lära oss arbeta.’ Vi råkades ibland hos Jensens, ibland hemma hos oss, någon sällsynt gång, ack, när livet är till ända ångrar man alla försummade möjligheter, på hans atelier. Regelbunden var han i den avlägsna kyrkan. Barndomens fasta ordning och tradition följde honom ännu ut i världsstaden.”²

1890-TALETS FOLKLIVSBILDER

Vilka konstnärer i Paris kunde Wilhelmson ta intryck av och hämta inspiration ifrån? Utbudet på den årligen återkommande Salongen i Paris var synnerligen brokigt men folklivsskildraren Jules Breton stod vid denna tid högt i kurs och när det gällde det dekorativa måleriet var Pierre Puvis de Chavannes den beundrade mästaren. Somrarna tillbringade Wilhelmson hemma i Bohuslän med undantag av sommaren 1893 som han tillbringade i Bretagne. Här målade han, delvis i August Hagborgs anda, några bilder av fiskarbefolkningen. Oavsett var han befinner sig, har han alltid skissblocket till hands och han försummar aldrig ett tillfälle att teckna efter motivet. I en tidig målning från 1892, *På en gammal kyrkogård*, befinner han sig i Fiskebäckskil och dröjer sig kvar i ett lyriskt skimmer. Den avbildade unga damen är hans kusin Jenny Charlotta Olsson som betraktar några förvildade blomster på kyrkogården. Här har konstnären ännu inte nått fram till sin kärva egenart, snarare går våra tankar till Carl Larsson romantiska åttiotalsakvareller från Grèz-sur-Loing.

Vare sig Wilhelmson befann sig inomhus eller stod nere vid stranden och blickade ut över vattnet, var det ständigt ljuset som han intresserade sig för, ljuset som han förvandlade till färg och volym i sina målningar. En av hans första verkligt mästerliga ljusstudier är *Fiskarkvinnor bindande nät*, ett betydande verk som kom att innebära Carl Wilhelmsons första genombrott som konstnär. Året var 1894 och enligt konstnärens biograf, Axel Romdahl, var det genom denna målning han ”nått sin konstnärliga myndighetsålder. Med detta verk tillträder han sina domäner. Här finns ingen tvekan. Lugn och trygg sätter han in hela sitt tekniska kunnande, förvärvat genom ödmjukt och ihärdigt arbete, på att återge det förtrogna motivet.”³

4. Avskrift av brev från Carl Wilhelmson till Johan Ericson, 18.9.1894, Konst-biblioteket, Nationalmuseum.

Fiskarkvinnor bindande nät, 1894

Han behövde bara komma hem från Paris om sommaren och stiga in i någon av stugorna i Fiskebäckskil för att finna ett motiv som detta. Det var ingen ovanlig syn i ett litet samhälle som försörjde sig på fisket. Oftast var det kvinnor som arbetade med att laga och binda nät men även barnen fick hjälpa till om så behövdes. För en fattig konstnär var det också praktiskt att kunna måla sina vänner och släktingar som inte krävde något modellarvode. Det är Cathrin Dahlqvist som är den äldre kvinnan som trär garn i en bindnål och hennes två döttrar Catrina och Christina som sitter till vänster i bilden och arbetar med nätet. Catrinas sexåriga dotter Clara vill gärna lära sig och tittar uppmärksamt på medan de övriga arbetar med sitt.

Uppenbarligen var Wilhelmson själv nöjd med målningen vilket framgår av ett brev han skrev till sin vän konstnären Johan Ericson strax innan han återvände till Paris på hösten: ”Jag har målat några interiörer i sommar, det har ju varit så regnigt att det varit omöjligt att göra något ute, jag skall nu innan jag reser skicka tvenne af dem till Konstföreningen, en interiör, och en flicka i en båt i aftonbelysning. Det skall bli roligt att höra hvad du tycket om dem, jag tror nog att de äro bättre än dem jag skickade i fjor, men inte hvet jag hvilka priser jag skall sätta på dem. Jag har varit alldeles ensam här i Fiskebäckskil, här har ej varit några artister men jag trifs lika bra ensam, nu börjar det blifva kallt, men det är vackrare än det varit förut.”⁴

Fiskarkvinnor bindande nät visades på Salongen i Paris 1895 och belönades med ett hedersomnämmande. Redan året därpå förvärvades målningen av konstmuseet i Göteborg.

Familjegemenskapen är ett återkommande tema i Carl Wilhelmsons interiörbilder från Fiskebäckskil. Med värme skildrar han i *Interiör från Bohuslän*, 1895, hur man arbetar och umgås i fiskarstugorna. Återigen befinner vi oss i köket hemma hos Cathrin Dahlqvist och vi känner igen kökssoffan till höger. Cathrin själv sitter och stickar och hennes profil avtecknar sig mot fönstret i fonden. Clara har just börjat skolan och hon sitter och övar på sin griffeltavla. Det är hennes mor som sitter till höger och binder nät och i vaggan ligger en nyfödd liten pojke, son till Cathrins andra dotter Christina. Den gamle mannen som vaggar barnet är sjömannen Johannes Olsson-Berggren. Målningen inköptes av prins Eugen 1913.

I målningen *Resignation* från 1895 har Wilhelmson avbildat kaptenshus-trun Augusta Wahlberg liggande till sängs, trött av sjukdom och hög ålder. Bilden är arrangerad så tillvida att konstnären lät flytta modellen till sitt eget hem, där en säng ställdes in i ett rum och där även några tavlor med marina motiv, lånade från änkans eget hem, hängdes upp på väggen. Fiskebäckskils-flickan Jenny Olsson sitter och läser i en psalmbok för den gamla medan hennes yngre bror Henning står alldeles stilla invid huvudgärdan. Målningen var från början större och till vänster fanns ett parti där konstnärens egen mor satt modell. Denna del av tavlan skar konstnären bort för att få en större koncentration i motivet.

Följande sommar tillkom ännu ett verk i denna genre, *Det sjuka barnet*,

sjukbäddar var vid denna tid ett vanligt förekommande motiv. Trots att även denna scen är arrangerad så är realismen ändå påtaglig och syftet är naturligtvis att skapa en illusion av att motivet är baserat på en verklig händelse. Möjligt kan det finnas paralleller till Christian Krohgs realistiska vardagsscener eller varför inte till Edvard Munch, vars målning *Den sjuka flickan* målades samma år. Modeller var Wilhelmsons mor som böjer sig fram över barnet. I dörren står konstnärens syster Anna och på en stol sitter en bekant till familjen, Emma Christenson. Alla spelar sina roller med stor övertygelse.

Det sjuka barnet visades på Salon du Champs de Mars i Paris våren 1897 och i den

franska tidskriften "L'Encyclopédie Contemporaine" skrev Ivan Aguéli en recension av utställningen. Han passade då på att ge Wilhelmsons målning ett positivt omnämnande:

"Denna tavla mitt ibland alla de medelmåttigheter som omge den, bryter av genom uppriktigheten i den känsla och det liv som kommer till uttryck. Enkelhet, intimitet – det är inte för mycket av någonting, ingenting som saknas. Det är endast nätt och jämnt man ser hur stor roll viljan och tanken ha spelat vid tillkomsten av denna duk. Färgen, mycket ren, i gråa, gröna, bruna skalor, är av ett mycket intensivt silverljus."⁵

Som Bo Lindwall så riktigt påpekat: "Den sista meningen kunde ha varit en karakteristik av Aguélis egna små ljusmättade och starkt förenklade målningar."⁶

Framgången på Parissalongen 1897 kröntes av att Wilhelmson samma år anställdes som lärare och föreståndare för Göteborgs Musei Rit- och Målar-skola på Valand som efterträdare till Georg Pauli. Han hade all anledning att känna tacksamhet gentemot Pontus Fürstenberg, som varit den drivande kraften bakom anställningen. Och kanske var det i precis rätt ögonblick han fick denna position, eftersom han nu på allvar börjat längta bort från Paris, där han vistats sedan 1890. Det framgår av ett brev han skrev från Paris den 26 januari 1896 till Johan Ericson: "Jag vet ej hur det är men jag trifs ej mer bland de ytliga fransmännen, jag kommer aldrig här att göra något ordentligt något verkligen intimt, och förresten tror jag nästan fransmännen spelt ut sin roll i nästan allt, de äro ju ännu skickligare än alla andra, men det är också allt."⁷ Kanske var det just den alltför långt drivna skickligheten som oroade Wilhelmson? Han insåg säkert att skickligheten och tekniken inte på några villkor fick ta över på bekostnad av uttrycket och känslan. Ett år senare skrev han sitt sista brev från Paris till Johan Ericson och där säger han att "det blir mer och mer omöjligt att existera här".⁸

Det var således dags att vända åter till hemlandet och säkert gladde han sig åt att han hunnit fullborda ännu en av sina mästerverkliga folklivsbilder från sent 1890-tal, nämligen *I byhandeln* (1896). Carl Wilhelmsons mor Mathilda hade varit 36 år gammal när hon 1875 blivit änka. För att försörja sig hade hon så småningom öppnat en handelsbod i stugan där hon bott med sina tre barn. Hon var således 57 år när sonen målade *I byhandeln*, en målning som visar modern när hon betjänar en kvinna som vi ser plocka fram slantar ur sin börs.

5. Axel Gauffin 1941, s. 34f.

6. Bo Lindwall 1993, s. 6. (Bo Lindwall var under åren 1970-1980 chef för Prins Eugens Waldemarsudde)

7. Avskrift av brev från Carl Wilhelmson till Johan Ericson, 26.1.1896, Konstbiblioteket, Nationalmuseum.

8. Avskrift av brev från Carl Wilhelmson till Johan Ericson, 17.3.1897, Konstbiblioteket, Nationalmuseum.

Fiskarkvinnor bindande nät, 1894

